ARTYKUŁY RECENZYJNE

Stanisław Meyer

MITOLOGIA JAPONII: NOWE UJĘCIE

Agnieszka Kozyra, *Mitologia japońska: opowieści o bogach i demonach, konteksty kulturowe, historia i współczesność*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa–Bielsko-Biała 2011, ss. 544.

Książka profesor Agnieszki Kozyry to prawdziwy rarytas, jaki pojawił się ostatnio na polskim rynku wydawniczym. Wydana na kredowym papierze, urzeka oprawą graficzną i widać, że została zaprojektowana z dbałością o najdrobniejsze szczegóły. Łączy elementy albumu, książki popularnonaukowej i encyklopedii. Doskonale się ją czyta i przegląda, ponieważ jest okraszona mnóstwem zdjęć i grafik, a tekst jest poprzeplatany licznymi dygresjami i wyjaśnieniami rozmaitych haseł. Książka skierowana jest do szerokiego grona odbiorców, zarówno do japonofilów, którzy rozpoczynają przygodę z Japonią, jak i do japonistów, którzy pragnęliby pogłębić i usystematyzować wiedzę na temat japońskich wierzeń.

Książka liczy ponad 500 stron i podzielona jest na pięć części: 1. Wprowadzenie, 2. Mitologia oficjalna, 3. Najważniejsze bóstwa i postaci mitologiczne, 4. Istoty nadprzyrodzone w mitologii popularnej i 5. Wybrane obiekty sakralne. Część pierwsza omawia charakterystykę sintoizmu oraz jego związek z buddyzmem. Sintoizm od wczesnych wieków przenikał się wzajemnie z buddyjskim systemem wierzeń, w efekcie czego wytworzył się specyficzny amalgamat obu religii, w którym bogowie sintoistyczni czczeni są jak Buddowie, a bodhisattwowie postrzegani jak wcielenia rodzimych bóstw *kami*. W tej części omówione zostały także najstarsze kroniki japońskie, które są podstawowym źródłem mitologii i legend o powstaniu Japonii.

Część druga poświęcona jest tzw. oficjalnej mitologii. Przedstawia najstarsze dzieje Japonii, które zostały spisane na rozkaz domu cesarskiego w VIII w. Historie o boskim pochodzeniu cesarzy miały oczywiście legitymizować ich władzę. Autorka przedstawia ponadto pierwszych legendarnych władców Japonii widzianych oczyma kompilatorów kronik *Kojiki* (Księga dawnych wydarzeń) i *Nihongi* (Kronika japońska).

W części trzeciej przedstawione są najważniejsze bóstwa panteonu sintoistycznego, postaci z tradycji buddyjskiej, a także bóstwa, które funkcjonują na płaszczyźnie obu religii i zaświadczać o synkretycznym charakterze japońskich wierzeń.

Część czwarta to opis legend i podań ludowych, w których pojawiają się różne duchy, demony, upiory, gobliny itp. Ta część jest według mnie najciekawsza, ponieważ pokazuje, jak owe postaci „żyją” w świadomości mieszkańców Japonii. Zaświadcza o niezwykłym bogactwie japońskich wierzeń. Czytelnik dowiadyuje się wielu ciekawostek, na przykład dlaczego Japończycy traktują lisy jak magiczne zwierzęta albo dlaczego smok jest utożsamiany z bóstwem wody.

Wreszcie w ostatniej części Autorka przedstawia wybrane miejsca i obiekty sakralne, m.in. Świątynię Ise poświęconą bogini Amaterasu, spektakularną Kiyomizudera w Kioto czy kontrowersyjną Yasukuni-jinja w Tokio – w sumie jedenaście miejsc. Autorka starała się dokonać takiego wyboru, aby miejsca te wpisywały się w kontekst opowieści opisanych w książce, a zarazem były najbardziej reprezentatywne. Ta część – zapewne w sposób niezamierzony – jest także świetną reklamą turystyczną Japonii.

Książkę Kozyry można postawić obok innych dzieł wybitnych polskich badaczy japońskiej mitologii, prof. Wiesława Kotańskiego i prof. Jolanty Tubielewicz. Inaczej niż prof. Kotański, który w swoich pracach skupił się na przede wszystkim na analizie najstarszej kroniki japońskiej *Kojiki*, prof. Kozyra sięga po inne źródła narracyjne i stara się przedstawić wydarzenia i postaci z różnych perspektyw. Nowatorskość książki wyraża się także tym, że Autorka pokazuje, jak mity i legedny przejawiają się we współczesnej sztuce i kulturze Japonii. W książce znajdziemy odniesienia m.in. do twórczości pisarzy Akutagawy Ryūnosuke i Murakamiego Haruki oraz twórcy filmów *anime* Miyazawy Kenjiego.

Mimo że tak obszerna, publikacja pozostawia pewien niedosyt, na przykład przedstawiając „mitologię oficjalną”, warto było też opisać „mitologię nieoficjalną” – narracje konkurencyjne dla dworu cesarskiego: czy takowe istniały, a jeśli tak, to dlaczego i w jakich okolicznościach zostały wymazane? Na stronie 120 Autorka wspomina, że kult bogini Amaterasu – bądź co bądź najważniejszego bóstwa w panteonie sintoistycznym – narodził się stosunkowo późno (kiedy?) i powstał najprawdopodobniej na podstawie połączenia kilku mitów solarnych. Tu nawiązują się kolejne pytania: jakie to były mity?, czy Amaterasu miała konkurencję?

Wszak istnieją źródła sugerujące, że Amaterasu była pierwotnie bóstwem męskim. W jakich okolicznościach przeistoczyła się w kobietę, kiedy i kogo zdetronizowała? Po drugie: Japonia Kozyry jawi się jak monolityczny twór. Czy japońskie mity i legendy nie mają regionalnych wariacji, czy opisane duchy i demony występują wszędzie w Japonii i postrzegane są tak samo? Pisząc o mitologii popularnej, Autorka dokonała selekcji zagadnień, które funkcjonują na poziomie świadomości narodowej. Spojrzenie na poszczególne regiony i podkreślenie różnorodności lokalnych wierzeń uczyniłoby książkę bardziej wartościową.

Niedociągnięciem redaktorskim książki jest brak indeksu japońskich terminów. Taki indeks przydałby się czytelnikom pragnącym szybko odnaleźć informacje na przykład o *tengū* (goblinie), *ashurze* (demonie) czy *kappie* (wodniku). Byłby on na pewno bardziej użyteczny niż załączony indeks postaci historycznych i legendarnych, zważywszy że postaci historyczne nie są głównym podmiotem badań Autorki. Jednak to niedociągnięcie nie przynosi ujemny dla wartości całego dzieła. Książka jest świetna, godna polecenia, na pewno powinna się znaleźć w kanonie lektur studentów japonistyki.